

DIVERCITY ARCHITECTS

Η αρχιτεκτονική ομάδα Divercity (Νικόλας και Δημήτρης Τραβασάρος, Χριστίνα Αχτύπη), με έδρα το Λονδίνο και την Αθήνα, έχει μετατραπεί μέσα σε μία δεκαπενταετία σε ένα διεθνές γραφείο με έντονο ελληνικό χρώμα, που αναλαμβάνει πολύ απαιτητικά κτιριακά έργα σε ολόκληρο τον κόσμο. Παρά τη συσσωρευμένη εμπειρία τους, οι Divercity διατηρούν την ίδια περιέργεια για τα φαινόμενα της σύγχρονης ζωής στο χτισμένο περιβάλλον σαν να έβλεπαν το κάθε έργο για πρώτη φορά. Ίσως το μυστικό της ματιάς τους στον κόσμο να είναι ακριβώς αυτό: Κάθε νέα πρόκληση τροφοδοτείται από τις αρχικές καταβολές τους. Μιλήσαμε με τον ιδρυτή του γραφείου, Νικόλα Τραβασάρο, για την ξεχωριστή αυτή ομάδα, που διαρκώς εμπλουτίζεται με νέα πρόσωπα και νέα έργα, σε νέες τοποθεσίες.

— Πώς ξεκίνησε το γραφείο και που βρίσκεται τώρα; Ποιοι είναι οι ρόλοι των διαφορετικών συνεργατών μέσα σε αυτό;

NT Το όνομα Divercity ήταν σε μεγάλο βαθμό συμπτωματικό, όπως πολλά ωραία πράγματα στη ζωή μας. Στο ξεκίνημά μας, το 2005, βρεθήκαμε σε μια αλληλαγή εποχής: ενώ οι προηγούμενες γενιές είχαν συνηθίσει να εργάζονται σε ένα περιβάλλον με περισσότερα στεγανά, είδαμε να γίνονται ξαφνικά ολοένα και περισσότερα μεγάλα αλληλα και μικρότερα έργα στην Ελλάδα με αρχιτέκτονες από το εξωτερικό. Πέραν της εξωστρέφειας και της αισιοδοξίας της χώρας κατά την αρχική φάση της παγκοσμιοποίησης, παράλληλα, στην εποχή του ίντερνετ και των οικονομικών αεροπορικών εισιτηρίων, ήταν πλέον εύκολο να συνεργαστεί κανείς μ' έναν αρχιτέκτονα από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. Ταυτόχρονα, ο προσωποπαγής χαρακτήρας των αρχιτεκτονικών γραφείων, που λειτουργούσαν κατά βάση ως ατελιέ του lead architect, έμοιαζε ότι δεν μπορούσε να έχει διάρκεια στην νέα εποχή ως μοντέλο. Είχα πάντα την πεποίθηση ότι το όραμα μιας νεότερης γενιάς αρχιτεκτόνων, που ερχόταν τότε στα πράγματα, θα έβρισκε χώρο έκφρασης μέσα σε σχήματα μεγαλύτερης ανοικτότητας, τα οποία θα προσέφεραν μεγαλύτερη δυνατότητα οικειοποίησης στα μέλη τους. Ξεκινώντας ως νέοι -τότε- αρχιτέκτονες το γραφείο μας επιλέξαμε ένα όνομα όχι προσωποποιημένο, αλληλα χαρακτηριστικό της ποικιλομορφίας και της ευελιξίας

που θα καθόριζε στη συνέχεια και το πλαίσιο λειτουργίας μας και θα γινόταν το σήμα κατατεθέν μας. Επίσης, από το 2008, που κάναμε το άλμα στο Λονδίνο, θελήσαμε να συμμετέχουμε στην παγκόσμια συζήτηση από ένα διεθνές κέντρο, με όλα τα ρίσκα και τις ανταμοιβές του. Σήμερα, ο Δημήτρης διευθύνει ως Director το γραφείο μας στην Αθήνα, ενώ η Χριστίνα Αχτύπη είναι Director στο γραφείο μας στο Λονδίνο, στο οποίο ο Daniel Silva και ο Μάριος Τριανταφύλλου είναι Associate Directors. Ο δικός μου ρόλος είναι συντονιστικός, ανάμεσα στα δύο γραφεία και τα έργα μας στα διάφορα μέρη του κόσμου

— Είστε ένα γραφείο που προσλαμβάνει νέους αρχιτέκτονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Τι προβλήματα διαπιστώνετε στη μετάβαση από την εκπαίδευση στο εργασιακό περιβάλλον, με δείγματα από ολόκληρο τον κόσμο;

NT Μιλώντας προσωπικά, με βάση την εμπειρία μου ως σπουδαστής αλληλα και ως (πρώην) διδάσκων της αρχιτεκτονικής, αντιλαμβάνομαι το περιβάλλον της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης ως έναν διάλογο με ισορροπία μεταξύ θεωρίας και πράξης. Η αρχιτεκτονική διδασκαλία πρέπει να είναι αλληλατροφοδοτούμενη και αλληλασυμπληρούμενη σε νόημα με το θεωρητικό, ερευνητικό, σχεδιαστικό ή υλοποιημένο έργο του διδάσκοντα - μόνον έτσι μπορεί να γίνει κατανοητή και όχι ως αυτόνομη, αποκομμένη πράξη.

— Στην Ελλάδα, απουσία δημόσιας αρχιτεκτονικής, χάνεται ένα πολύ μεγάλο κομμάτι που θα μπορούσε να αναδείξει έναν νέο Ισπανό ή Πορτογάλο. Και οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες όμως, είναι αρκετά αποκομμένοι από την κοινωνία. —

Τα τελευταία είκοσι χρόνια οι αρχιτεκτονικές σχολές στην Ελλάδα αλλιά και διεθνώς έχουν πολλαπλασιαστεί, με αποτέλεσμα να γίνεται πρακτικά ολόένα και δυσκολότερη η στελέχωσή τους με διδάσκοντες που να ικανοποιούν, σε κάποιον βαθμό έστω, την παραπάνω συνθήκη. Γίνεται έτσι η αρχιτεκτονική διδασκαλία ολόένα και περισσότερο νεφελώδης και ασαφής, άνευ πραγματικού νοήματος. Αναπόφευκτα, λοιπόν, ζούμε σε μια εποχή επώδυνου αποσυσχετισμού, “ρήξης” μεταξύ του εκπαιδευτικού και του επαγγελματικού περιβάλλοντος.

Μία αισιόδοξη εξέλιξη έρχεται μέσα από τη στροφή του αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, ειδικά της νεώτερης γενιάς, προς τις νέες τεχνικές σχεδιασμού, όπως για παράδειγμα ο παραμετρικός σχεδιασμός. Χάρη στις εντυπωσιακές τεχνολογικές εξελίξεις γίνεται πλέον δυνατή, κυρίως μέσω του digital fabrication, η υλοποίηση του. Μέσω της διαδικασίας αυτής θα προκύψουν στα επόμενα χρόνια ολόένα και περισσότερες ευκαιρίες που θα σηματοδοτήσουν, αναπόφευκτα, μεγάλες και σημαντικές αλλαγές στην αρχιτεκτονική. Η κατάσταση θυμίζει τις αρχές του 20ού αιώνα όπου, με τη τεχνολογία του μπετόν, ανακαλύφθηκε και κυριάρχησε σταδιακά ένας νέος τρόπος για να σχεδιάζουμε και να χτίζουμε, που τελικά άλλαξε την κοινωνία και τη ζωή μας.

Εάν, στο ενδιάμεσο, αναζητήσαμε, ίσως σε μεγαλύτερο βαθμό απ’ όσο εκ των υστέρων αποδείχτηκε γόνιμο, την αρχιτεκτονική καινοτομία στο ευρύτερο πεδίο των συγγενών κοινωνικών επιστημών και θεωριών, μοιάζει να επιστρέφουμε πλέον σταδιακά και πιο εστιασμένα σ’ ένα πεδίο έρευνας που βρίσκεται στον πυρήνα του αρχιτεκτονικού αντικειμένου.

— Η αρχιτεκτονική ομάδα σας είναι δομημένη πάνω στη δυναμική της ποικιλομορφίας.

Τι θέση έχουν οι πελάτες σε αυτό το σχήμα;

NT Ο πελάτης είναι για εμάς συνδημιουργός του έργου. Ιδίως στην Ελλάδα, συχνά μιλάμε στην αρχιτεκτονική -εσφαλμένα, κατά τη γνώμη μου- για τον “χρήστη” και αυτό είναι δείγμα της αποκοπής μας από την κοινωνία. Στον «χρήστη» αναγνωρίζει κανείς δικαιώματα χρήσης της πνευματικής του δημιουργίας, όχι δικαίωμα παρέμβασης. Χάνεται, με αυτόν τον τρόπο, ένας κρίσιμος παράγοντας της δημιουργικής διαδικασίας. Από την αρχή της επαγγελματικής μας σταδιοδρομίας είχαμε την τύχη και την ευτυχία να συνεργαστούμε, σε έργα όπως η κατοικία στο Ψυχικό ή το ξενοδοχείο “Κινιστέρνα”, για να αναφέρω κάποια ενδεικτικά παραδείγματα, με πελάτες με υψηλό αρχιτεκτονικό

όραμα. Τέτοιοι πελάτες, που κινούνται στην παράδοση των «πατρώνων της τέχνης», έχουν το ειδικό βάρος να κατανοούν και να υποστηρίζουν έμπρακτα μία αρχιτεκτονική με έμφαση στη δημιουργία και το καινούργιο, απολαμβάνοντας τη δικαίωση των επιλογών τους σε βάθος χρόνου.

Υπάρχει όμως και μία παράλληλη πραγματικότητα, η οποία έχει διαμορφωθεί πλέον και στην Ελλάδα, ειδικά στον χώρο του τουρισμού, που έχει έναν άλλο τύπο πελάτη, διέπεται από τελείως άλλο πλαίσιο, απαιτεί άλλους κανόνες συνεργασίας και οδηγεί, βεβαίως, σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Σ’ αυτήν υπάρχει απουσία προσωποποιημένου πελάτη, τα κεφάλαια του έργου ανήκουν πλέον σε funds και αναζητούν μέσω της αρχιτεκτονικής τη δημιουργία υπεραξίας με αποκλειστικά ποσοτικά κριτήρια, επιλέγοντας να αγνοούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της που είναι πιο δύσκολο να επικοινωνηθούν και να γίνουν αντιληπτά σε πρώτο, άμεσο χρόνο.

Αναπόφευκτα λοιπόν, ο μάντζερ-εκπρόσωπος του πελάτη, που έχει επιφορτιστεί με το παραπάνω «καθήκον», οδηγείται στις αποφάσεις του με κύριο γνώμονα την εξάλειψη κάθε πιθανού ρίσκου, άρα και καινοτομίας, προτιμώντας την ασφάλεια του μέσου όρου και της επανάληψης. Αισθάνομαι ότι, οι αρχιτέκτονες, βρισκόμαστε ακόμα σε αναζήτηση των εργαλείων χειρισμού της νέας αυτής συνθήκης.

— Σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον, πού ανοίγονται ευκαιρίες για την ελληνική αρχιτεκτονική;

NT Είμαστε μια χώρα με σχετικά περιορισμένο φάσμα αρχιτεκτονικής παραγωγής, που εστιάζει κυρίως στον χώρο του τουρισμού και της κατοικίας. Ίσως αυτό αποτελεί την εξήγηση για τον μεγάλο αριθμό αρχιτεκτόνων που έχουν την ευχαίρεα να σχεδιάσουν ένα πραγματικά ωραίο σπίτι και δεν είναι τυχαίο ότι πολλά παραδείγματα Ελληνικής κατοικίας διακρίνονται διεθνώς. Νιώθουμε ότι η άνοδος του τουρισμού προσφέρει σε όλους εμάς μια ευκαιρία που πρέπει να εκμεταλλευτούμε: να γίνουμε ακόμα πιο τολμηροί στη σκέψη και τον σχεδιασμό και να αποτολήσουμε να προτείνουμε νέα ξενοδοχειακά μοντέλα εμπνευσμένα από την κλίμακα, το περιβάλλον και τη ζωή της χώρας μας, τα οποία θα μπορέσουν να αποτελέσουν εξαγωγίμο αρχιτεκτονικό προϊόν και θα μας επιτρέψουν να συνεισφέρουμε ως ισότιμοι συνομιλητές στη διεθνή αρχιτεκτονική συζήτηση. Ίσως και λόγω της ιδιομορφίας του τοπίου της χώρας μας, νομίζω ότι στους Έλληνες αρχιτέκτονες είναι πιο οικεία η διαχείριση της μικρής κλίμακας.

— Η αρχιτεκτονική δεν αφορά μόνο τα “άνωτερα” στρώματα, αλλά έχει μια συνάφεια με ολόκληρη την κοινωνία, εφόσον έχει να προσφέρει κάτι πολύ χειροπιαστό που να αποτελεί άμεση βελτίωση της ποιότητας ζωής, για όλους. —

Έχοντας δουλέψει σε έργα σε πολλά διαφορετικά μέρη του κόσμου, θεωρώ ότι το τοπίο της Ελλάδας υπαγορεύει, εσωτερικά, ιδιαίτερους αρχιτεκτονικούς χειρισμούς, ειδικά όσον αφορά τη σχέση με το έδαφος, την αντίληψη του φωτός και τη στήσιμο της θέας. Καθώς όμως το νέο νομικό πλαίσιο επιτρέπει πλέον και μεγαλύτερα ξενοδοχειακά συγκροτήματα, ίσως και να τα ευνοεί, η πρόκληση είναι να καταφέρουμε να στήσουμε μια αφήγηση μεγαλύτερης κλίμακας που θα διατηρεί όμως τη σχέση και τις αναφορές στο τοπίο και το περιβάλλον μας.

— Ποιο είναι το πιο ενδιαφέρον έργο που αναλαμβάνετε αυτή τη στιγμή διεθνώς και ποιες είναι οι προκλήσεις του;

NT Δουλεύουμε τα τελευταία δύο χρόνια σ' ένα landmark ξενοδοχειακό έργο στο Κατάρ, στο οποίο η δουλειά μας συμπεριλαμβάνει τον σχεδιασμό ενός τεχνητού νησιού με τα κτίρια του. Επίσης, ένα πολύ σύνθετο πλέγμα εξωτερικών χώρων, που περιλαμβάνει και ένα παραμετρικό δάπεδο επιφανείας 15,000m², εμπνευσμένο από την εκπαίδευση και την πτήση των γερακιών, που είναι συνυφασμένη με την εθνική κουλτούρα του Κατάρ και αποτελεί μέρος της άυλης παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Πέρα από το ιδιαίτερα ενδιαφέρον δημιουργικό και σχεδιαστικό κομμάτι, είναι συναρπαστική η διαδικασία υλοποίησής του, που περιλαμβάνει prototyping και digital fabrication και ταυτόχρονα πρέπει να ικανοποιεί πολύ αυστηρές προδιαγραφές λόγω της βαριάς χρήσης οχημάτων, αήλια και των ακραίων καιρικών συνθηκών. Μας εντυπωσίασε ότι οι πελάτες σε τέτοιες περιοχές δεν αισθάνονται πλέον την ανάγκη να προσφύγουν για τεχνογνωσία σε ευρωπαϊκές εταιρίες αλλά σε κατασκευαστές από τις Αραβικές Χώρες μέχρι την Κίνα, μια και εκεί χτίζονται σήμερα τα πιο σύνθετα και απαιτητικά κτίρια.

— Σε ποιο κοινωνικό στρώμα απευθύνεται η αρχιτεκτονική;

NT Η αρχιτεκτονική έχει συνάφεια και αφορά ολόκληρο το φάσμα της κοινωνίας, εφόσον έχει προσφέρει με τρόπο χειροπιαστό τη δυνατότητα για άμεση βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους. Η Ελλάδα, για παράδειγμα, μετατρέπεται σταδιακά σε χώρα ηλικιωμένων, χωρίς όμως να διαθέτει τις απαραίτητες υποδομές υποστήριξης σε επίπεδο πόλης ή κτιρίων. Η αρχιτεκτονική καλείται να ανταποκριθεί σ' αυτή την πρόκληση. Τα σχολεία, επίσης, είναι ένα κατεξοχόν πεδίο όπου η αρχιτεκτονική έχει να παίξει κοινωνικό ρόλο: η διαμόρφωση της αντίληψής μας για τον χώρο,

η πρώτη μας παράσταση για το τι σημαίνει "χτισμένο περιβάλλον", είναι το σχολικό κτίριο. Στην Ελλάδα χτίστηκαν πολύ αξιόλογα σχολεία τις δεκαετίες του '30 και του '60, όταν η χώρα ήταν αγρίως φτωχή, ενώ στις εποχές της υποτιθέμενης ευμάρειας αυτός ο σχεδιασμός ατύχησε, με ελάχιστες -φυσικά- εξαιρέσεις. Οι παιδικές χαρές, εξίσου, είναι δείγμα πολιτισμού στην πραγματική του σημασία και όχι μόνο από μια ελιτίστικη σκοπιά. Βλέπουμε τελευταία κάποια πολύ αξιόλογα παραδείγματα, που έχουν γίνει ανεκτίμητα για τους ανθρώπους που τα επισκέπτονται: όταν στο "κοινό" δώσει κάποιος μια ευκαιρία μέσω της ποιοτικής αρχιτεκτονικής, αυτό έχει πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στον πολιτισμό της καθημερινότητας. Φυσικά, όπως κάθε αλλαγή, είναι μια αργή διαδικασία, όμως έχει βάθος και αξίζει να προσπαθεί κανείς διαρκώς προς αυτήν την κατεύθυνση.

— Τελικά άξιζε τον κόπο όλο αυτό το "ταξίδι";

Τι εφόδια αποκομίστηκε;

NT Κάνοντας το «άλημα» και επιλέγοντας τη διπλή έδρα Αθήνα-Λονδίνο, γνωρίσαμε έναν νέο κόσμο. Αντιληφθήκαμε ποια είναι τα σύγχρονα διακυβεύματα της αρχιτεκτονικής. Καταλάβαμε ότι ζούμε σε μια εποχή όπου "καλός αρχιτέκτονας" δεν είναι όποιος συγκρατεί τεράστιο όγκο πληροφορίας, ούτε εκείνος που βρίσκεται στην κορυφή μιας πυραμίδας, όπως συνέβαινε, για παράδειγμα, με τους γονείς μας. Ο Michel Serres λέει ότι αυτό που έχουμε στο μυαλό μας δεν έχει κανένα νόημα: για να ζήσουμε την πρώτη "άλλου τύπου εξυπνάδα" που απαιτούν οι καιροί μας, πρέπει να το αδειάσουμε από οτιδήποτε μπορούμε να βρούμε με το πάτημα ενός κουμπιού και, στη θέση του, να εκπαιδευτούμε σε ένα άλλο μοντέλο επικοινωνίας και συνεργασίας, πολύ πιο δυναμικό και συνεχώς μεταβαλλόμενο. Από τη στιγμή όπου η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί πλέον να σχεδιάζει και να παράγει χώρο χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, δουλειά μας είναι να βρίσουμε συνδέσεις ανάμεσα σε πληροφορίες που έρχονται διαρκώς, από διαφορετικές κατευθύνσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι, πλέον, κανείς δεν δουλεύει πάνω σε ένα προαποφασισμένο κτιριολογικό πρόγραμμα: όσο το έργο προχωράει, αλληλάζουν τα δεδομένα. Ο σχεδιασμός γίνεται μέσα από μικρά, γρήγορα και αποφασιστικά βήματα στα πλαίσια διαλόγου, τόσο με τον πελάτη όσο και με ένα πλήθος συμβούλων. Δική μας δουλειά είναι, μέσα στα πλαίσια αυτής της συζήτησης, να "πιάσουμε στον αέρα" τι είναι αυτό που ο πελάτης θέλει και να καταφέρουμε, μαζί, να το μεταφράσουμε σε χώρο. **ek**

— Ο Michel Serres λέει ότι αυτό που έχουμε στο μυαλό μας δεν έχει κανένα νόημα και, για να ζήσουμε την πρώτη "άλλου τύπου εξυπνάδα" που απαιτούν οι καιροί μας, πρέπει να το αδειάσουμε από οτιδήποτε μπορούμε να βρούμε με το πάτημα ενός κουμπιού —

